

**2-årig Systemisk/Narrativ vidareutbildning (DUS 11) vid
GCK, Göteborgs Centrum för Kompetensutveckling**

Vart ska vi gå på din väg?

Anna Schweizer

Våren 2014

Denna uppsats är en examensuppgift i en Systemisk/Narrativ vidareutbildning på GCK; Göteborgs Centrum för Kompetensutveckling

Jag är anställd som behandlare på Vägvalet Väst som är ett privat öppenvårdsföretag för ungdomar med psykosocialproblematik och deras familjer. Min praktik handlar om min kontakt med och behandling av en 18-årig ung kvinna som jag lärde känna i juni 2013. Jag har tagit upp systemiska och teoretiska begrepp och visat på en koppling till min praktik. Begreppen är: klienten som expert på sitt liv, externalisering, samforskning, det narrativa förhållningssättet, det uppskattande förhållningssättet och återknytande samtal.

Jag har bland annat lärt mig hur klienten visar vägen, om vikten av att stanna upp och lyssna in vad klienten kommunicerar och hur ett uppskattande förhållningssätt med fokus på styrkor kan leda framåt och vara mycket stärkande.

2014-05-21

Anna Schweizer

Inledning

Jag avslutar nu den sista terminen på den Systemiska/Narrativa vidareutbildningen på GCK; Göteborgs Centrum för Kompetensutveckling. Jag gick min första del av utbildningen under åren 2003-2004 och hade sedan ett ganska långt uppehåll innan jag fick förmånen att avsluta utbildningen och gå de två sista åren, det som numera kallas för DUS. Denna paus upplevde jag som väldigt positiv! Jag blev motiverad att fortsätta med att fördjupa mitt systemiska förhållningssätt och var redo att få nya kunskaper inom det systemiska området. Jag hade även bytt arbetsplats ganska nyligen och var i ett nytt sammanhang där det även finns ett stort intresse för det systemiska förhållningssättet. Under min fortsatta arbetserfarenhet hade jag även börjat praktisera systemiska metoder, inte minst använt mig av *det reflekterande teamet* (Andersen, 2011), som är en samtalsmodell som kortfattat handlar om att ett team lyssnar på en konsultation eller ett samtal och sedan reflekterar med varandra, inför de andra, kring vad som har sagts och vad teamet har berörts av. Därför kändes det spännande att nu få lära sig mer; både om sig själv och om andra!

Jag arbetar som behandlare på Vägvalet Väst, som är en privat öppenvårdsverksamhet där vi jobbar med behandling av ungdomar och unga vuxna med psykosocial och även drogrelaterad problematik och deras familjer. Vi har ett systemiskt förhållningssätt och personalen utbildas systemiskt. Att arbeta på Vägvalet innebär att man som behandlare får en unik inblick i många delar av klientens liv. Arbetet grundas på det uppdrag som vi får från Socialtjänsten men det finns en hög grad av frihet, en individualiserad behandling och många möjligheter kring hur vi jobbar mot målen och hur vägen dit ser ut. Vi möter och börjar vår behandling med ungdomen "där den är", det vill säga; vi jobbar med allt ifrån att till exempel rent bokstavligt hjälpa till med att väcka en ungdom som har svårt för att komma upp på morgonen, till att i en annan stund ha ett familjesamtal.

Jag kommer i min uppsats berätta om min relation och kontakt med en 18-årig ung kvinna som jag är behandlare och kontaktperson för sedan i juni 2013. Jag har valt att skriva om henne eftersom jag tror att det systemiska förhållningssättet har visat sig vara väldigt verkningsfullt i processen med henne. Jag kommer beskriva hur mitt arbete utvecklades och hur jag har lärt mig och utvecklats av min ungdom. Jag kommer även

berätta om hur jag har kommit till insikt om vad jag tror är viktigt och meningsfullt i min roll som behandlare och om hur jag har utvecklats i det professionella arbetet.

Efter inledningen ovan följer ett avsnitt där jag tar upp några systemiska begrepp som är centrala i mitt behandlingsarbete med min aktuella ungdom. Därefter kommer ett avsnitt där jag beskriver mitt praktiska arbete. Sedan kommer jag visa på kopplingen mellan teori och praktik för att slutligen beskriva vad jag har lärt mig under resans gång, både i relation till behandlingsarbetet, men även under utbildningen och skrivandet av denna uppsats.

Teoretiska utgångspunkter

En genomgående utgångspunkt som genomsyrar hela min syn på det sociala förändringsarbetet är Tom Andersens (2011) tanke och tro på att det är ***klienten som är experten på sitt liv***; att han eller hon visar oss vägen och att ***vi är gäster som är inbjudna i den andres verklighet***. Jag tycker väldigt mycket om detta – som jag uppfattar - ödmjuka synsätt som har varit vägledande för mig sedan jag påbörjade min systemiska utbildning. Som terapeut eller behandlare kan man genom ett ödmjukt och nyfiket förhållningssätt undersöka vad klienten önskar/kan behöva stöd i och med hjälp av olika systemiska metoder förhoppningsvis bidra till utveckling.

En närliggande systemisk metod som också sätter klienten i fokus är en metod som beskrivs i boken Samforskning – att lära av klienten (Wächter, 2006). ***Samforskning*** är en utvärderingsmodell som handlar om att både klienten och behandlaren intervjuas av en annan behandlare (som inte är med i ärendet) kring behandlingen och kontakten med varandra. På Vägvalet har vi gått en utbildning i Samforskning och använder oss kontinuerligt av denna modell i vårt arbete. I ett samforskningssamtal delar ungdomarna, familjen och behandlarna med sig av en gemensam kunskap till varandra och i samtalet reflekteras över de olika historierna. När vi blir berörda av något som berättas har vi fått tillgång till ny kunskap och genom ett samforskningssamtal kan man få en ökad tillit till klientens egen kompetens. Wächter (2006) belyser också att vi kanske kan lita ännu mer på klienternas egna förmågor och ibland tunna ut mötesintervallerna så att *"de egna vingarnas bärighet får undersökas"* (Wächter, 2006, s. 103). Samforskning handlar även om att försöka "vaska fram guldkornen", det vill säga

belysa och hitta vad som har fungerat och uppskattats och att man lyfter frågor kring det som har fungerat i relationen. Ett syfte är att synliggöra behandlingsarbetet och att bli mer medvetna om vårt förhållningssätt. Det innebär dock även att våga ställa de "svåra" frågorna, det vill säga vad som kunde ha gjorts annorlunda. I allra högsta grad är syftet att lära av klienten!

Något annat, som jag tycker hör mycket ihop med det ovanstående, är **vikten av lyssnandet** – vad behöver jag lyssna på? Vad vill den andre att jag ska höra och förstå? Hur kommunicerar den andre? Vad är viktiga värden för den andre? Det handlar om att aktivt försöka sätta sig in i den andres situation och med ödmjukhet och nyfikenhet släppa fokus på sig själv och sina tankar och öppna upp för den du möter. Detta tog jag till mig under en föreläsning/workshop med Glenda Fredman, 2013-03-04.

En narrativ samtalsmetod som har fångat mitt intresse och som jag har använt mig av är **återknytande samtal** (White, 2012). Sådana samtal kan ge en röst åt och en förståelse för annorlunda förklaringar om sig själv som i sin tur kan bidra till positiva slutsatser om ens eget värde. Dessa samtal kan även stödja utvecklingen av den egna identiteten och betona andra människors, gestalter eller symbolers inverkan på vårt liv och på vår självbild. De återknytande samtalen kan ge oss möjlighet att uppvärdera och nedvärdera vissa skeenden och livskopplingar, att ge vissa mer plats och att avvisa eller förminska andra. På detta sätt kan möjlighet ges till en **rekonstruktion av den egna identiteten**.

En annan samtals teknik eller tankeredskap är **externalisering**. Syftet med externaliserande samtal är att hjälpa människor bort från uppfattningen om att de problem som de kämpar med är en del av deras personlighet och inget som de kan göra något åt. Istället kan man göra problemet till något som kan "läggas på bordet"; det vill säga, göra det till ett slags objekt/en sak som man kan prata om. Om någon till exempel känner sig missnöjd med sin arbetssituation, jämför sig med sin kollega och känner sig avundsjuk på hur den har det och plågas av detta, så kan man i samtal ställa undersökande frågor kring begreppet avundsjuka; vilka ord som förknippas och associeras med detta och vad ordet väcker för känslor hos den andre (White, 2012). Man kan också beskriva det som att man kan tala om ett problem utan att göra

fokuspersonen (eller klienten) till problembärare (Moltke & Molly, 2011). Ett annat sätt att uttrycka externalisering på kan vara att namnge ett problem, upptäcka problemets effekt och försöka bedöma problemets effekter.

Språkets betydelse fokuseras på när man som behandlare använder sig av det **narrativa förhållningssättet** och kan inta en roll som "bevittnare" till de berättelser som delges. (Moltke & Molly, 2011). Genom att ordagrant återge de ord som verkar vara viktiga för klienten eller fokuspersonen bevittnas det sagda och syftet är att göra klienten medveten om att den har blivit hörd och lyssnad på.

Slutligen, ett **uppskattande förhållningssätt** där fokus i samtalet är på förmågor och styrkor, är ett annat systemiskt sätt att samtala på. Genom detta kan självkänslan stärkas och klienten kan få syn på styrkor hos sig själv som den inte var medveten om. Att som behandlare även ställa frågor kring framtiden och att undersöka om det finns några framtidsdrömmar kan öppna många dörrar och vara frigörande för någon som upplever sig vara fast i sin nu-situation (Hedges, 2005).

Praktik

Sara (vars namn och övriga i familjen är fingerade) är en 18-årig flicka med romskt ursprung. Hon bor tillsammans med sin mamma Rosa, sin halvsystem Laura och halvbror Vincent i en lägenhet i en förort till Göteborg. Sedan årsskiftet 2013/2014 har även halvsyskonens pappa mer eller mindre permanent flyttat hem till familjen igen. Sara har inte haft någon kontakt med sin biologiska pappa och han avled för ca tre år sedan. Det finns ett stort nätverk i släkten, med morföräldrar som betydelsefulla vuxna samt många kusiner, mosttrar och morbröder.

När jag kom i kontakt med Sara i juni 2013 var det utifrån att Socialtjänsten ansåg att det behövdes ett utomstående och professionellt stöd i familjen. Anledningen till att Sara behövde stöd var att hennes mamma hade psykiska problem som gjorde att hon missbrukade tabletter i ett självmedicinerande syfte och hon hade svårt för att stödja sina barn och motivera dem att till exempel gå till skolan. Saras mamma lade sig tidigt på kvällarna och hade därför inte uppsikt över barnen. Hon skötte städning och tvätt och lade stort fokus på detta. När det gällde matlagning fick dock Sara ta en stor del av detta

ansvar. Saras mamma hade gjort återkommande självmordsförsök och Sara var både rädd för att lämna sin mamma – och ville stanna hemma - men kände sig samtidigt hindrad av henne, då hon inte kunde sköta sin skolgång som hon önskade. Sara hade haft hög frånvaro från skolan under lång tid på grund av att hon inte orkade gå upp på morgnarna eftersom hon hade vänt på dygnet samt fick hjälpa sin mamma på nätterna när hon ibland var vaken och behövde hjälp. Sara hade besvär av en omfattande övervikt som gjorde att hon hade kontakt med sjukvården och behövde utomstående stöd i att upprätthålla denna kontakt, då hennes mamma inte förmådde göra detta. Uppdraget som jag och min kollega fick handla om att stödja Sara avseende hennes psykiska och fysiska hälsa, motivera till skolgång och att avlasta henne ansvar för sin mamma.

När jag lärde känna Sara, och förstod omfattningen av hennes mammas sårbarhet och oförmågor, så tänkte jag att jag ville erbjuda Sara individuella samtal med mig där hon, först och främst, kunde få uttrycka sin – som jag förmodade – oro, rädsla, frustration och kanske även ilska över situationen. Jag sa att vi kunde träffas för samtal vid ett tillfälle i veckan på kontoret och under de andra träffarna göra andra saker. Sara sa att: "Ok, vi får se". Det hon däremot tydligt sa var att hon ville komma ut och "se" och uppleva saker och göra aktiviteter för att komma hemifrån, "bort ifrån lägenheten". Jag tog fasta på detta och vi gjorde utflykter och besökte till exempel slott och utsiktsplatser. Vi brukade även fotografera (Sara har en stor fallenhet för att fotografera) och promenera och fokus låg på att ha trivsamma stunder tillsammans. Jag frågade dock nästan alltid hur det var med hennes mamma men upplevde att Sara visade på att hon främst blev besvärad av frågan och samtalet gled över i annat. Jag satte dock ord på mina känslor och undrade om Sara blev besvärad. Sara bekräftade indirekt detta och svarade att hon – för tillfället – inte ville prata om sin mamma eller om de känslor som väcktes inom henne gällande henne, utan hellre ville fokusera på saker som var "roligare" och inte så – känslomässigt - jobbiga för henne. Jag växlade då fokus och samtalen kom istället mycket att handla om den församling som Sara är aktiv medlem i och vad den innebär för henne. Sara berättade om sin kristna tro och om hennes dröm om att bli missionär och att flytta till Australien. Jag lyssnade med mycket nyfikenhet och glädde mig åt hur bra kyrkan och dess gemenskap tycktes vara för henne. Jag följde med henne några gånger till kyrkan och upplevde hur Sara i detta sammanhang fick tillgång till så mycket glädje och kraft och hur hon fullkomligt blommade som människa.

Då Sara har haft praktik under våren och har varit mycket aktiv i kyrkan bestämde vi att vi minskade våra träffar till en regelbunden och längre träff i veckan - bortsett från när jag även följde med Sara på sjukhusbesök - och att vi däremellan hade telefonkontakt.

Teori och praktik

Sara visade mig och sa i samtal att hon inte ville prata om sin mamma och vilka känslor som väcktes i förhållande till hennes mående. Vid ett tillfälle, när jag frågade Sara hur det var hemma, sa hon till mig att: "Du vet ju hur det är; ni har ju sett det". (Vi hade varit hemma på besök vid flera tillfällen). "Det är som det är med mamma". Jag uppehöll mig vid Saras ord, *bevittnade det sagda*, genom att upprepa "Ni har ju sett det". Jag undrade sedan om Sara kunde berätta *vad vi har sett*. Jag upprepade vidare att Sara hade sagt att jag vet hur det är. Vad menade hon med *hur det är*? Sara beskrev hur mamman betar sig och hur trött hon är och så fortsatte jag att bryta ner orden. Att genom det ***narrativa förhållningssättet*** lyfta fram språkets betydelse (Moltke & Molly, 2011) visade sig vara bra och att jag undersökte så att jag verkligen förstod hur Sara menar att det är hemma hos henne och med hennes mamma. Det blev även väldigt tydligt för mig vad som var viktigt för Sara och att ***hon var experten på sitt liv och jag en gäst i hennes verklighet*** som Andersen (2011) påtalar. Detta försökte jag följa och jag fick till en början jobba med att inte uppehålla mig vid frågor och tankar kring hur det känslomässigt är att ha en mamma som har psykiska besvär och som därmed har svårt för att ta hand om sina barn. Jag tänkte - inledningsvis - att Sara förmodligen måste ha ett stort behov av att få beklaga sig, dela oro eller ilska med mig - för att jag kanske skulle ha haft det behovet? Jag fick verkligen lägga band på mitt behov av att avlasta Sara genom samtal kring känslor förknippade med hennes mamma. I likhet med vad Glenda Fredman (2013-03-04) menar; att vi uppmärksamt bör ***lyssna*** på vad den andre vill säga, kommunicera och visa oss, försökte jag att inte styras av vad *jag* till en början trodde var verkningsfullt.

Samtalen kring Saras kristna tro, hennes ***drömmar*** om att flytta till Australien och bli missionär, bidrog till att Sara fick fatt på mer glädje och framtidstro. Sara hade en framträdande roll i kyrkan och jag bekräftade hennes roll som ledare och det positiva detta medförde genom mitt ***uppskattande förhållningssätt***. Jag fokuserade på att ge plats åt det som fungerar, åt Saras ***förmågor*** (Hedges, 2005), som vi undersökte

tillsammans. Sara bubblade rent av ibland av glädje och jag uppfattade att hon uppskattade hur jag beskrev vad jag uppfattade som hennes styrka och möjligheter. Jag tänker vidare att våra **återknyttande samtal** (White, 2012) bidrog till att Sara kom i kontakt med en bredare del av hennes identitet och vem hon är, oavsett hennes biologiska ursprung och den kontext som hon lever i på hemmaplan. Vi pratade om Saras kristna tro och om hur hon upplever att hon får kraft och blir vägledad på ett sätt som gör att hon får en ny mening och förnyad ork. Sara berättade att Gud är viktig för henne som förebild och vägvisare. Saras etniska ursprung påverkar henne väldigt mycket fortfarande men tillsammans lade vi fokus på vem Sara är och visar även i andra sociala sammanhang och att den sociala kontexten påverkar mycket hur vi upplevs, är och mår. Den sociala kontexten och det etniska ursprunget har en stor påverkan för Sara. Men Sara är mer än en romsk flicka som förväntas ta hand om hemmet och giftas bort när hon har blivit smalare. Hon är – enligt min mening - en ung och studerande kvinna som berör varje människa hon träffar, som har en förmåga att sprida så mycket glädje, som brinner för sin tro och för att sprida det kristna budskapet, som predikar i kyrkan, som älskar att dansa, som kämpar varje dag för sin egen rätt att utvecklas och att hitta sin väg, mitt i den, på ett sätt, redan förutbestämda banan. Jag upplever att Sara har gjort en slags **rekonstruktion av sin identitet** (White, 2012) tillsammans med mig; att hon ser sig själv lite med nya ögon och att hon påverkas av sitt ursprung men även formas av sin nutid och framtid, inte minst genom sina drömmar.

Jag har varit med Sara på besök på Obesitasmottagningen och hos dietister. Sara tog till sig en del råd och tips men fortsatte samtidigt att leva på ett sådant sätt att hon inte gick ner i vikt. Genom att tillsammans med Sara utforska kring vad hennes övervikt kan stå för - genom **externalisering** (White, 2012) - visade det sig att övervikten kan vara ett skydd, då Sara menar att hon inte behöver/kan eller måste gifta sig när hon är överviktig; att ingen kommer vilja ha henne då. Sara vill inte gifta sig med någon som familjen har valt utan vill själv få välja sin man och hon vill inte gifta sig nu. Det som i andras ögon kan ses som en nackdel (övervikten) är i Saras en fördel, utifrån den kontext som hon lever i och utifrån de förväntningar som finns på henne. Sara har dock samtidigt kommit fram till att hon vill bli smalare för sin egen skull, på grund av sin diabetes, så övervikten är även en nackdel för henne, utifrån det perspektivet.

Under våren 2014 bjöd vi in Sara och hennes socialsekreterare till ett **samforskande samtal** (Wächter, 2006) på Vägvalet. Sara beskrev i detta samtal att hon uppskattar kontakten med mig och det stöd som jag ger henne då hon uppfattar mig lite som en extraförälder som hon aldrig har haft och som stöttar henne, bekräftar det som går bra och det som hon gör bra och att hennes känsla är att jag alltid finns vid hennes sida. Sara sa att jag är så positiv och förstärker det som går bra för henne och att hennes känsla är att jag närsomhelst kan hjälpa henne, om det skulle behövas. Sara bekräftade under samforskningen att det var lagom för henne att ses mindre ofta under vårterminen och jag stärktes i tanken om att lita på klientens förmågor; att **"klienten vet och är expert på sitt liv"** (Andersen, 2011) och att man måste "hinna med att leva" mellan träffarna, vilket ju är något som belyses i Wächters Samforskning - att lära av klienten (2006).

Jag konstaterar att det som har varit viktiga systemiska teoretiska utgångspunkter för mig alla har det gemensamt att de kan ge hopp och tilltro till förändring och att det är klienten som vet. Vi kan genom olika metoder intressera oss för och undersöka hur vi gemensamt finner svaren.

Mitt lärande

Min resa tillsammans med Sara har varit fantastiskt lärorik och väldigt givande! Hon har utvecklats i sin självständighet och kämpar numera för det hon tror på. Sara tar strider mot sin mamma och styvpappa med en annan kraft än vad jag upplever att hon har gjort tidigare. Jag har utvecklats i samtalen, insett när Sara vill att jag "väntar" och kanske bara följer med på hennes väg och att det som man själv kanske tror är det viktigaste att prata om eller göra inte alls behöver vara det för den andre. För mig har det även varit en balansgång i att veta när jag ska låta Sara vara - om jag vet att hon behöver praktisk hjälp med något - och att lita på att hennes övriga nätverk i vissa avseenden kan vara ett tillräckligt stöd. Målet är ju att våra klienter inte ska behöva oss professionella och att det är väldigt bra och viktigt att släppa in klientens egna nätverk! Det har även varit utmanande att acceptera att vi till en början blev insläppta i hela familjen och gjorde saker tillsammans, såsom att vi till exempel baka lussekatter, i syfte att jobba med hela familjen/systemet, och att vi sedan fick acceptera att dörren stängdes igen, vilket vi tror kan ha att göra med att vi uttryckte en oro för Saras lillasyster, som vi också jobbade

med under en period. Samtidigt har det varit mycket glädjande att vi "fick lov" av Saras mamma att fortsätta att ha kontakt och jobba med Sara!

Min professionella utveckling, under tiden som jag har gått den systemiska/narrativa utbildningen, har nog främst handlat om att jag upplever att jag har blivit tryggare och skickligare i mina samtal. Hur jag nyfiket frågar vidare, tar fasta på språkets betydelse, att orden är viktiga och spelar stor roll. Att det spelar roll vilket ord man väljer! Jag tycker om det narrativa synsättet och att språket har stor betydelse. Jag har uppskattat och lärt mig av rollspel och olika sätt att intervjua och har tyckt om att delta i de konsultationer som har ingått under utbildningen. Det har känts väldigt roligt och givande att gå på utbildningstillfällena - och att möta en sådan fin och härlig grupp av människor -och känslan är att jag hela tiden samlar kunskap som hör ihop och vars utgångspunkt är så unikt ödmjuk och positiv!

Jag tilltalas mycket av det systemiska förhållningssättet om att ***det inte finns en sanning*** och verklighet utan ***flera multiversa***. Det finns inte heller en väg som alla måste följa. Det gäller att hitta varje människas unika och egna väg! Under min yrkestid som socialarbetare känner jag allt tydligare att det systemiska förhållningssättet blir alltmer integrerat i mig, på ett naturligt sätt, som jag dock inte alltid är medveten om. Men jag tänker att det samtidigt är bra! Det integreras i min personlighet, används kanske därför på ett naturligt sätt och ger mig en bred repertoar att använda mig av. Jag har fått med mig så många olika metoder och tekniker som jag har i min ryggsäck och som jag närsomhelst kan plocka upp och använda, vilket känns väldigt roligt och spännande! Jag hoppas att jag kommer fortsätta med att behålla min nyfikenhet, att lita på min professionalitet och min erfarenhet - i kombination med min personlighet - och att vara ett redskap för fler människor som behöver stöd på sin väg genom livet.

Under tiden som jag har skrivit på uppsatsen har jag sett fler och fler kopplingar mellan olika systemiska begrepp. Till exempel inser jag att jag i *reflektionsdomänen* hade en hypotes som jag till en början var förälskad i - om att Sara behövde "avlastande samtal", som jag sedan övergav och hur jag lärde mig nytt och kom till nya insikter. Jag lyssnade ju med mycket nyfikenhet och kommunikationen mellan mig och Sara kännetecknades av lyhördhet och positiv feedback från mig (Moltke & Molly, 2011).

När jag har skrivit uppsatsen har jag känt en mycket ödmjuk stolthet över Sara som människa. Jag tänker att jag på ett plan har bidragit med ganska mycket, men att Sara har gjort det största jobbet på egen hand. Jag inser dock vikten av att ha någon som tror på en och stöttar en, samt har förmågan, viljan och verktyg för att kunna se framåt och hitta alternativa och nya vägar. Detta har även generellt blivit allt tydligare för mig under min tid på Vägvalet. Det är även detta som ungdomarna bland annat tar upp i samtal och i utvärdering med oss; att de uppskattar att det finns någon/några som tror på dem, finns för dem och som själva har en framtidstro. Jag tänker därför att det även spelar en stor roll hur vi mår som behandlare och vad vi förmedlar. Vi kan bli väldigt viktiga förebilder. Vikten av egen självreflektion är därför mycket stor.

Referenslista

Andersen, Tom (2011) Reflekterande processer: Samtal och samtal om samtalen. Lund. Studentlitteratur AB.

Hedges, Fran (2005) An introduction to systemic therapy with individuals – A Social Constructionist Approach. Palgrave Macmillan.

Moltke, Hanne V & Molly, Asbjörn red (2011) Systemisk coaching, en grundbok. Lund. Studentlitteratur AB.

White, Michael (2012) Kartor över Narrativ praktik. Lund. Studentlitteratur AB.

Wächter, Anders (red) (2006) Samforskning – att lära av klienten. Falun. Scandbook AB.

Workshop med Glenda Fredman, 2013-03-04